

ΘΡΑΚΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΝΟΝ ΕΘΙΜΟΝ ΜΑΓΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ*

ΥΠΟ
ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Διὰ τῆς ἀνακοινώσεώς μου προτίθεται νὰ ἐξετάσω λαϊκὴν συνήθειαν χρησιμοποιήσεως τῶν ἐρυθροβαφῶν ἀβγῶν τοῦ Πάσχα εἰς μίαν μόνον εἰδικὴν περίπτωσιν ἐκ τῶν πολλῶν αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν. Πρόκειται περὶ τῆς συνηθείας χρησιμοποίησεως τῶν ἀβγῶν τούτων ὡς μέσων προφυλάξεως ἀπὸ ἀποβολῶν τῶν ἐγκύων γυναικῶν.

Πρὶν ἢ ὅμως προχωρήσω εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος τούτου, θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ ὑπενθυμίσω μόνον ὅτι περὶ τῆς ἀσκήσεως τοῦ γνωστοῦ, γενικωτέρου, ἐθίμου τῆς βαφῆς καὶ διανομῆς τῶν ἀβγῶν κατὰ τὸ Πάσχα ἔχουν ἐξενηχθῇ μέχρι τοῦδε πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ἀπόψεις τῶν ὑπὸ ἰδιῶν μας ὅσον καὶ ὑπὸ ξένων ἐρευνητῶν. Αἱ ἀπόψεις αὗται διαφέρουν ἐν πολλοῖς ἀπὸ τῶν ἄλλων ὑποστηριζάντων ὅτι τὸ ἔθιμον εἶναι χριστιανικὸν καὶ ἄλλοι δὲ τὴν χρῆσιν τῶν ἀβγῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἑορτῶν τῶν παλίων καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ πιθανῶς ἐπιβίωσιν λατρείας προχριστιανικῆς θεῶν, καὶ μάλιστα τῆς λατρείας τοῦ Ἄττιος, τελουμένης κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου, ὡς δηλ. συμβαίνει καὶ μὲ τὸ χριστιανικὸν Πάσχα περίπου¹.

Ὡς γράφει ὁ Καλλισθένης Χουρμουζιάδης, εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μετρών καὶ Ἀθύρων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης οἱ κρατητῆρες ἦσαν τὸ συνηθέστερον φυλακτῆριον τῶν ἐγκύων. Ἐν εἶδος κρατητῆρων ἐγένετο, ὡς ἀναφέρει, «ἀπὸ τὸ πρῶτον βαμμένον ἀβγὸν τῆς Μεγάλης ἢ Κόκκινης Πέμπτης. Διὰ νὰ ἐπιτύχη ὁ κρατητῆρας αὐτὸς ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀβγὸν μαύρης ὄρνιθος. Τοῦτο ἐφυλάσσετο ἐπὶ ἐπταετίαν εἰς τὸ εἰκονοστάσιον τῆς οἰκογενείας, ὁπότε τὸ ἐσωτερικόν του ἀπεξηραίνετο καὶ τὸ ἀβγὸν σειόμενον διὰ τῆς χειρὸς «ἐκουδούνιζε». Τότε λοιπὸν τὸ περιετύλισσαν ἐντὸς τεμαχίου ὑφάσματος,

* Ἀνακοίνωσις γενομένη κατὰ τὸ Α' Συμπόσιον Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου (18 - 20 Ἀπριλ. 1974, Θεσσαλονίκη).

1. Ἰδὲ σχετικῶς Στρίλωνος Π. Κυριακίδου, Τὰ κόκκινα ἀβγά τοῦ Πάσχα, Περὶχμῆνα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζαντιν. Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη, 12 - 19 Ἀπριλίου 1953) 3, Ἀθῆναι 1958, σ. 7 - 13. Ἡ τελευταία ὡς ἂν ἀποψις περὶ πιθανῆς σχέσεως τοῦ ἀναφερομένου ἐθίμου πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Ἄττιος ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ Κυριακίδου αὐτόθι, ἰδίᾳ ἐν σ. 12.

προσέδεναν εἰς αὐτὸ κλωστήν καὶ τὸ ἐφόρου ὡς περιάπτου, κρεμάμενον ἀπὸ τοῦ τραχήλου»¹.

Περισσότερας λεπτομερείας τοῦ τρόπου καὶ τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸ κόκκινο ἄβγδ μετεβάλλετο εἰς κρατητῆρα παρέχει ἡ γνωστὴ συλλογὴς θρακικοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου Ἑλπινίκη Σαραντῆ-Σταμούλη, ἡ ὁποία εἰς δημοσιεύματά της εἰς τὰ περιοδικὰ «Θρακικά» καὶ «Λαογραφία» ἀναφέρεται κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸ θέμα.

Ὡς γράφει ἡ Σαραντῆ, «τὰ ἄβγὰ πού (γεννοῦν) οἱ ὄρνιθες τὴν Μεγάλῃ Πέμπτῃ τὰ βάφουν, τὸ βράδυ τὰ βάζουν σὲ μαντήλι, τὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ ἀφίνουν κάτω ἀπὸ τὸ δισκέλι πού διαβάζονται τὰ δώδεκα Εὐαγγέλια. Ἀφοῦ διαβασθοῦν τὰ παίρνουν καὶ τὸ ἓνα ἀφίνουν στὸ εἰκόνισμα τοῦ σπιτιοῦ. Ἐὰν αὐτὸ τὸ γέννησε μαύρη ὄρνιθα, στὰ ἐφτὰ χρόνια γίνεται κρατητῆρα. Τὸ ἄβγδ ραγίζει, ἀπὸ μέσα, μαζεῦεται, ξεραίνεται καὶ γίνεται σὰν πέτρα. Τὸ δίνεις στὸν κουγμουτζῆ νὰ κἀνῃ μιὰ τρῦπα στὴ μέση, περνᾷς κλωστὴ κόκκινη καὶ τὸ φορεῖ»² ἡ ἔγκυος.

Ὡς συνηθίζεται ἐπίσης εἰς τὴν Τραπεζοῦ, κατὰ τὴν αὐτὴν συλλογέα, τὸ ἄβγδ τὸ ὁποῖον ἐγεννᾷτο τὴν Μ. Πέμπτῃν ἀπὸ μαύρην ὄρνιθα «πρῶτα τὸ ἔβαφαν. Μ' αὐτὸ ἡ νοικοκυρὰ σταύρωνε ὅλων τὰ πρόσωπα, πού ἦτανε σπίτι, κ' ἔλεγε 'πὸ τρεῖς φορές: Κόκκινα ἄβγδ / κόκκινα μάγουλα. Ὅσοι τὸ ἔβανε, στὸ εὐχνοῦντο γὰρ τὸ χαλάζι ἢ γιὰ κρατητῆρα, πού γίνονταν, ὅλ' ἐμύστα ἐφτὰ χρόνια»³. Τὸ ἄβγδ τοῦτο τὸ «εἶχαν σὰν τὸ τιμιόζυλον»⁴.

Γενᾷται τώρα τὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ συνηθειὰ χρησιμοποίησεως τοῦ κόκκινου ἄβγοῦ ὡς φυλακτηρίου, ὡς ἐξετέθη ἀνωτέρω, ἀπαντᾷ τοπικῶς περιορισμένη εἰς τὴν Θράκην.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης τὴν ὁποίαν διενήργησα διεπίστωσα ὅτι συναφεῖς ἀντιλήψεις περὶ τοῦ ἄβγοῦ τούτου ἔχουν καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Λέσβου καὶ τῆς Λήμνου. Κατὰ τοὺς Λεσβίους δηλ. «ἅμα κρατήγσ' ἀνιστ' μένα κόστ' να ἄβγὰ ἱφτὰ χρόνια, γινόντιν κρατητῆρις. Ἐρχόντιν τσί πιτραδιμένιν τσ' οὔλου τοῦ μέσα τ' ἄβγοῦ γένιτι μιὰ τόσην' ψήφα. Αὐτὴν τ' ψήφα ἄλλ' φουρά, ἅμα κἀναμι δαχτ' λίδια μαλαματένια, τ' βάλαμι

1. Κ α λ λ. Χ ο υ ρ μ ο υ ζ ῖ ὁ ο υ, Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρῶν καὶ Ἀθύρων τῆς Ἀνατολ. Θράκης, Ἀρχ. Θρακ. Λαογρ. Γλωσσ. Θεσαυροῦ 7 (1940 - 41), σ. 68.

2. Ἑ λ π ι ν. Σ α ρ α ν τ ῆ - Σ τ α μ ο ῦ λ η, Ἀπὸ τὰ θρακικά ἔθιμα, Θρακικά 1 (1928), σ. 127.

3. Ἑ λ π ι ν. Σ α ρ α ν τ ῆ - Σ τ α μ ο ῦ λ η, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης, Λαογρ. 13 (1951), σ. 209.

4. Ἑ ν θ' ἀνωτ. 14 (1952), σ. 181, ἀρ. 364. Πρβλ. καὶ Δ η μ. Β. Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ ο υ, Δημῶδης ἱατρικὴ ἐν Θράκῃ, Ἀρχ. Θρακ. Λαογρ. Γλωσσ. Θεσαυροῦ 16 (1951), σ. 214.

καταμίσιν»¹. Κατὰ τὴν πίστιν τῶν χωρικῶν τῆς Λήμνου «ἅμα εἶναι τριῶν χρόνων (κόκκινου) ἄβγὸ στο εἰκονοστάσι, γίνεται κρατητήρα, δηλ. μιὰ πέτρα, ποὺ ἅμα τῇ βάλλης ἀπάνω σὲ ἔγκυα γυναῖκα, εἴτε σὲ ζῶο ἔγκυο, ἔχουν τὴν ιδέα ὅτι κρατεῖ»². Σχετικὴν εἰδήσιν χωρὶς λεπτομερείας ἔχομεν καὶ ἐκ τῆς "Υδρας. 'Ὡς ἐπὶ λέξει ἀναφέρεται «τὸ πρῶτο ἄβγό, ποὺ θὰ βάψουνε, τὸ βάζουνε στο εἰκονοστάσι καὶ τὸ φυλᾶνε ἕσαμε τοῦ χρόνου. Εἶναι τῆς Παναγίας. Γίνεται δὲ κρατητήρας»³.

Εἰς πολλὰ ἐξ ἄλλου μέρη τοῦ ἑλληνισμοῦ πιστεύεται ὅτι ὁ κόκκος τοῦ κόκκινου ἄβγοῦ, ἰδίως δὲ τοῦ γεννηθέντος ἀπὸ μαύρην ὄρνιθα τὴν Μεγάλην Πέμπτην, ὁπότε λαμβάνει χώραν ἢ βαφὴ τῶν ἄβγῶν, μετὰ παραμονὴν του εἰς τὸ εἰκονοστάσιον ἐπὶ πολλὰ συνήθως ἔτη, μάλιστα δὲ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη, γίνεται «κεχριμπάρι» (Κύζικος⁴, Βιθυνία⁵, Λατσίδα Κρήτης⁶, Κορώνη Πυλίας⁷, Ἰκαρία⁸, Μῆλος⁹), «μαργαριτάρι» (Ἀγία Ἄννα Εὐβοίας)¹⁰, «δαχτυλιδόπετρα» (Κρήτη)¹¹, «καμμιά φορά» μάλιστα «γίνεται μέσα στ' ἄβγὸ σταυρούλης, τὸ σπῶνε καὶ τὸ βρίσκουνε» (Σπάρτη)¹², ἀλλ' οὐδέποτε ἀναφέρεται ὅτι τὸ κεχριμπάρι, τὸ μαργαριτάρι, ἢ δαχτυλιδόπετρα ἢ ὁ σταυρὸς χρησιμοποιοῦνται ὡς κρατητήρες.

Βεβαίως πλὴν τῶν ἐντύπων αἱ συλλογαὶ λαογραφικῆς ὕλης τοῦ Κέντρου Λαογραφίας, τῆς Ἀκαδημίας κυρίως ἔλαβον ἀπ' ὧν μὲν εἶναι κατὰ πλείστον γενικά, ἐκ τοῦ λόγου δὲ τούτου ἔρουν δι' εἰδικῶν ἐρωτηματολογίων θὰ ἠδύνατο ἐνδεχομένως νὰ διαφωτίσῃ καλύτερον τὸ θέμα τῆς λαογραφικῆς διαδόσεως τοῦ ἐθίμου.

Ὅπως δὴποτε ἐκ τοῦ μέχρι τοῦδε γνωστοῦ, εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον, ὕλικον προκύπτει ὅτι, ἂν τὰ περὶ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ κόκκινου ἄβγοῦ ὡς περιόπτου δὲν εἶναι μόνον θρακικά, δεδομένου ὅτι σχετικὰς εἰδήσεις ἔχομεν καὶ ἐκ τῶν νήσων

1. ΚΛ, χφ. 3787, σ. 13.

2. Γ. Α. Μέγα, 'Ελληνικαὶ ἐορταὶ καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας, 'Αθήναι 1957, σ. 153.

3. Νικ. Γ. Χαλιόρῃ, 'Υδρέϊκα λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 110, ἀρ. 14.

4. Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἐφεξῆς ΚΛ), χφ. 340, σ. 110.

5. ΚΛ, χφ. 1148, σ. 97.

6. ΚΛ, χφ. 1131, σ. 15.

7. ΚΛ, χφ. 1159 Α', σ. 92.

8. ΚΛ, χφ. 2449, σ. 286.

9. ΚΛ, χφ. 2339, σ. 161 - 162.

10. ΚΛ, χφ. 1479 Η', σ. 72.

11. Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ λαογραφικά τῆς Κρήτης, 'Αθήναι 1949, σ. 29.

12. ΚΛ, χφ. 1372, σ. 154.

Λέσβου, Λήμνου καὶ Ὑδρας, ἀπαντοῦν ὅμως εὐρέως διαδεδομένα εἰς τὴν Θράκην, πάντοτε μάλιστα μετὰ τὰς ἀναγκαίας λεπτομερείας, αἱ ὁποῖαι καὶ ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν ὅπωςδήποτε πλήρη εἰκόνα αὐτῶν.

Κατὰ τὰς παρατεθείσας εἰδήσεις ἡ δοξασία περὶ τῆς ιδιότητος τοῦ κόκκινου ἄβγοῦ νὰ προφυλάσῃ τὰς ἐγκύους ἀπὸ ἐνδεχομένων ἀποβολῶν φαίνεται ἐκ πρώτης τοῦλάχιστον ὅπως ἐστὶν ὅτι στηρίζεται μόνον εἰς τὴν θρησκευτικὴν πίστιν ὅτι τόσον τὸ ἄβγὸ τοῦτο, ὅσον καὶ ἄλλα σύμβολα λατρείας καὶ μάλιστα ἐξαιρέτων ἡμερῶν, ὕψωμα, θυμίαμα Μεγάλης Πέμπτης κλπ., ἔχουν ἐξαιρέτους ἐπίσης ιδιότητας. Τὸ ὅτι, ὡς παραδίδεται εἰς τὴν Θράκην, τὸ ἄβγὸ τοῦτο γεννᾶται ἐνίοτε τὴν Μεγάλῃ Πέμπτῃ, ὅπερ ἔχει εὐλογηθῇ ἐντὸς τῆς ὁρνιθὸς ἀκόμη εὐρισκόμενον, ὅτι τοποθετεῖται καὶ παραμένει ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὸ εἰκονοστάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἀκοίμητος κανδήλα κλπ., ἐνισχύει τὴν πίστιν ταύτην. Εἰς τὰς εἰδήσεις ὅμως ἐκ Θράκης ἀναφέρεται ἔτι ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ κρατητὴρας πρέπει τὸ ἄβγὸ νὰ γεννηθῇ καὶ ἀπὸ μαύρην ὁρνίθα. Ἡ προϋπόθεσις μάλιστα αὕτη ἀπαιτεῖται ἐκείνῃ καὶ τὸ κόκκινον ἄβγὸ τοῦ Πάσχα, τὸ ὁποῖον εἰδικώτερον κατὰ διαδεδομένην συνήθειαν ἔχει μόνον εἰς τὴν Θράκην ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν λοιπὸν ἐλληνικὸν χῶρον καὶ πέρα τοῦτο εἰς τὸν εὐρωπαϊκόν, καταθάπτεται εἰς τοῦτε ἀμπέλωνας ἢ ρίπτεται εἰς ἕλκινον ἢ ἄλλως πως χαρακτηρίζεται πρὸς προστασίαν τῶν καὶ γενικώτερον πρὸς προστασίαν τῶν καλλιτεργειῶν ἀπὸ προσβολῆς χαλᾶζης, προξενούσης ὡς γνωστὸν μεγάλαν κατὰστροφάς¹. Ἐξ ἄλλου, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ὁ κρατητὴρας ἐφέρετο εἰς τὴν Θράκην ὡς περιάπτον προσδεδεμένος καὶ μετὰ κόκκινην κλωστήν. Τὸ γεγονὸς ὅτι τόσον τὸ μαῦρον χρῶμα, ὅσον καὶ τὸ κόκκινον, θεωρούμενα ὡς ἀποτρεπτικὰ δαιμονικῆς ἐπηρείας καὶ ἄλλων κακῶν, ἔχουν ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν μαγείαν, τὰς προλήψεις καὶ τὰς δεισιδαιμονίας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ², ἀλλὰ καὶ ἄλλων λαῶν³, σημαίνει ὅτι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἔχομεν ἀνάμειξιν θρησκευτικῆς πίστεως καὶ λαϊκῶν δεισιδαιμόνων καὶ μαγικῶν δοξασιῶν μετὰ μακροχρόνιον ἀσφαλῶς παράδοσιν.

Πέρα ὅμως τῆς διαπιστώσεως ταύτης, ἡ ὁποία εἶναι κάπως ἀόριστος, νομίζω ὅτι δὲν εἶναι ἀπίθανον ἡ ἐξεταζομένη συνήθεια παρὰ τὸν σημερινὸν ἐντόνως θρησκευτικὸν χαρακτηρὰ της νὰ εἶναι μαγικῆς ἀρχῆς καὶ συγκεκριμένως ὅτι ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἄβγοῦ τῆς Μεγάλης Πέμπτης ὡς περιάπτου πρὸς προστασίαν τῶν

1. Ἰδὲ Ἐλπιν. Σαραντῆ-Σταμούλη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 212, ἀρ. 103, Eckstein, Ei, ἐν Handwörterbuch des Deutschen Aberglaubens (ἐφεξῆς HDA) 2 (1929 - 30), στ. 609.

2. Ἰδὲ προξείρως Λαογρ. 23 (1970) Εὐρετ., λ. μαῦρος καὶ κόκκινος.

3. Ἰδὲ Mengis, Schwarz, ἐν HDA 7 (1935 - 36), στ. 1440, τοῦ αὐτοῦ, Rot, αὐτόθι, στ. 800 - 801.

ἐγκύων ἀπὸ ἀποβολῶν ἐγένετο πιθανῶς ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένου παλαιότερου προτύπου μαγικοῦ περιεχομένου.

Τὸ πρότυπον τοῦτο εἶναι, ὡς πιστεύω, ἡ χρησιμοποίησις πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τοῦ ἀετίτου λίθου. Οἱ Ἀρχαῖοι ἐπίστευον ὅτι τὸν λίθον τοῦτον μετέφερον καὶ ἔθετον ἐντὸς τῆς φωλεᾶς των οἱ ἀετοὶ «ὅσπερ οὖν ἐξ αὐτῶν ἀετίτης κέκληται» κατὰ τὸν Αἰλιανόν, ὁ ὁποῖος ἐπιλέγει: «λέγεται δὲ οὗτος ὁ λίθος καὶ γυναιξὶ κνούσαις ἀγαθὸν εἶναι, ταῖς ἀμβλώσεσι πολέμιος ὢν»¹.

Λεπτομερείας περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀετίτου λίθου καὶ περὶ τῆς θαυμαστῆς δραστηότητός του ὡς περιάπτου παρέχει μεταξύ ἄλλων πηγῶν τῆς ἀρχαίας γραμματείας, καὶ μάλιστα τῆς μεταγενεστέρας, ὁ Διονύσιος εἰς τὸ ἱερευτικόν του. Ὁ Διονύσιος ἀναφέρει: «ἦν δὲ ἀποτεκεῖν δέη (ἐνν. οἱ ἀετοί), κομίσαντές τινα λίθον ταῖς κοίλαις ἐντιθέασι καλιαῖς, ἵνα ἐν καιρῷ τίκτωσι, καὶ μὴ τὸ τικτόμενον πρὸ τῆς ὥρας ἀτέλεστον ὠθοῖτο ὑπ' ἰσχύος. οὐ μὴν ἔστι τι σαφὲς περὶ τοῦ λίθου τούτου γιγνώσκων, ἀλλ' οἱ μὲν αὐτὸν ἀπὸ τῶν καυκασίων ὀρῶν, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ ὠκεανοῦ φασιν ὄχθης κομίζεσθαι, λευκὸν ὑπερφυῶς ὄντα καὶ μετὰ ἐνδοθὲν πνεύματος, ὡς καὶ ἦχον ἀποτελεῖν, εἰ κινοῖτο. τικτούσῃ δ' εἴ τι αὐτὸν περιέχειν, ὀλισθαίνειν διακωλύσει τὸ βρέφος...»². Ὁ Νεπουάλιος³ καὶ ὁ Κορσινίδης⁴ ἀναφέρουν «λίθον ἐγκυνον», ὁ Δημόκριτος «ἐγκύονα λίθον»⁵ εἰς τὸν φυσικόν, ἀποκαλεῖται «ἐντόμιος λίθος»⁶, εἰς δὲ τὸν ἱατρὸν Ἀετιον ἀναγράφεται: «Ἀετίτης λίθος ὁ ἐν τῷ κινεῖσθαι ἦχον ἀποτελῶν, ὡς ἐτέρου ἐγκύμων λίθου ὑπάρχων, κατεχὼν ἐμβρύων ἐστίν, ὅταν ὀλισθηραὶ ᾧσιν αἱ μήτραι, περιαιπτόμενος ἀριστερῷ φασίαν»⁷. Κατὰ παραλλαγήν τοῦ Φυσιολόγου «ὁ λίθος ἔχει κατὰ τὸ κάρουν τὴν περιφέρειαν»⁸, κατὰ τὸν Εὐστάθιον «ἐστὶ δὲ ὁ λίθος περιφερὴς ὡς κάρουν»⁹, τοῦτο δ' ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος Μιχαὴλ Γλυκᾶς¹⁰.

Ἐχει ἤδη παρατηρηθῇ ὅτι ἡ περίεργος φύσις τοῦ λίθου ἀπετέλεσε τὴν ἀφορμὴν νὰ ἀποδοθοῦν εἰς αὐτὸν τοιαῦται θαυμασταὶ ιδιότητες. Ἐπειδὴ δηλ. ὁ ἀετίτης περιέχει κατὰ τὰς λαϊκὰς δοξασίας ἐντὸς αὐτοῦ ἕτερον λίθον, ὥστε κινούμενος νὰ παράγῃ

1. Αἰλ., Περὶ ζῶων ἰδιότ. 1, 35 (Loeb).

2. Διονύσ., Ἱευστ. 1, 3 (Garzya, Teubn.).

3. Νεπουάλ., σ. 2, ἀρ. 49 (Gemoll).

4. Κορ. πρώτη, στοιχ. Α, ἀρ. 1, σ. 6 (Mely-Ruelle).

5. Δημόκρ., σ. 4, ἀρ. 2 (Gemoll).

6. Φυσιολ., ἀρ. 19.

7. Ἀέτ. 2, 32. Ἐκ τοῦ περὶ λίθων Δημοσθένους (Olivieri, Teubn.).

8. Φυσιολ., ἀρ. 19 (Lauchert).

9. Migne, PG 18, στ. 732.

10. Μιχ. Γλυκᾶ, Βιβλ. χρον., σ. 82 (Bonn.).

ἤχον, ὁμοιάζει πρὸς ἔγκυον γυναῖκα (ἔγκυος λίθος), ἐξ οὗ καὶ ἀπετέλεσεν οὗτος κατὰ τὴν ἀρχὴν «τὸ ὅμοιον διὰ τοῦ ὁμοίου» (similia similibus) φυλακτῆριον ἀποτελεσματικὸν τῶν ἐγκύων γυναικῶν. Κατόπιν ἀπεδόθησαν εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλαι ποικίλαι θαυμασταὶ ιδιότητες.

Αἱ δοξασαίαι αὗται περὶ τοῦ ἀετίτου λίθου, τὰς ὁποίας ἀναφέρουν πολλοὶ συγγραφεῖς τοῦ Μεσαίωνα «Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι, βιβλία ἱατρικά, περιγραφικά διαφόρων λίθων καὶ βιβλία φυσικοῦ περιεχομένου, ὡς ὁ μνημονευθεὶς Φυσιολόγος -ἡ βραχεῖα δηλ. ἐκείνη συγγραφὴ ἀσημάντου κατὰ τὰ ἄλλα περιεχομένου, ἡ ὁποία λόγῳ τῶν συμβολισμῶν τοὺς ὁποίους περιέχει καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀπέκτησε μεγίστην σπουδαιότητα, με ἀποτέλεσμα νὰ διαδοθῇ ὅσον ὀλίγα βιβλία-εἶναι γνωσταὶ εἰς πολλοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.

Εἰς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας ὁ ἀετίτης λίθος χρησιμοποιεῖται ἰδίως πρὸς παρεμπόδισιν προώρων τοκετῶν μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων ἀλλ' εἰς περιορισμένην ἔκτασιν. Ὡς καὶ τὸ ἀβγὸ τοῦ Πάσχα καλεῖται οὗτος κρατητήρα. Οὕτως εἰς Παχτούριον Τρικάλων «γὰρ νὰ μὴ πάθῃ ἡ γυναῖκα ἀποβολὰς, τῆς ἔδιναν καὶ κρατοῦσε τὴν κρατήρα. Εἶναι ἓνα εἶδος μικροῦ σφαιριδίου (βάλανος), τὸ ὁποῖο εἶχαν τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἔφερεν ἀπὸ τῆς θάλασσης ὁ σταυραῖτος στὰ φοκιά του¹. Κρατητῆρα ἐπίσης καλεῖται εἰς Κῶ λίθος/περιαττομένος εἰς τὸν λίκνον τῶν ἐγκύων αἰγῶν καὶ προβάτων πρὸς τὸν αὐτὸν ὡς ἄνω σκοπόν, εἶναι δὲ οὗτος πιθανῶς ὁ ἀετίτης². Ὁ λίθος λέγεται ἄλλοι «ἀετόπετρα»³. Εἰς Ὀχθονίαν Εὐβοίας «ἡ πέτρα τοῦ ἀετοῦ» ἐθεωρεῖτο «κειμήλιο, φυλαχτὸ στὸ σπῆτι»⁴. Ὑπὸ τὸ ἱταλικὸν ὄνομα ἀκουιλίνα ἀναφέρεται ὁ ἀετίτης εἰς τὸ Γεωπονικὸν τοῦ Ἀγαπίου Λάνδου⁵, «ἀετίτην» οὐχὶ τὸν ὠκυτόκιον» ἀναφέρει μαγικὸν κείμενον⁶, τέλος δὲ περὶ λίθου ἀετίτου γίνεται λόγος καὶ εἰς νεώτερον ἀστρολογικὸν κώδικα⁷.

Ὡς εἶναι εὐνόητον, τὸ ἀβγὸ ὡς κυοφορούμενον καὶ ἰδίως ὡς κύον ἦτο κατάλληλον διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κρατητήρας κατὰ τὸ ἀνωτέρω ἀξίωμα «τὸ ὅμοιον διὰ τοῦ ὁμοίου». Τὰ μυθεύματα δὲ περὶ τοῦ ἀετίτου, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους

1. Ἱστορία - λαογραφία τῆς περιφέρειας τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τεύχ. 2, 1962, σ. 43.

2. Ἰδὲ Ἀ ν α σ τ. Μ. Κ α ρ α ν α σ τ ᾶ σ η, Ποιμενικά τῆς Κῶ, Λαογρ. 16 (1956 - 57), σ. 99.

3. Ἰστ. Λεξ. Ἀκαδ. Ἀθην. ἐν λ.

4. ΚΛ, χρ. 3530, σ. 148 - 149.

5. Ἀ γ α π ί ο υ, Γεωπονικόν⁶, Βενετία 1884, σ. 146 § 156.

6. Arm. Delatte, Anecd. Athen. 1, σ. 492.

7. Cat. Cod. Astr. Graec. 8, 3, σ. 14. Ἰδὲ πλείονα περὶ τοῦ ἀετίτου Σ τ ε φ. Δ. Ἡ μ έ λ λ ο υ, Τὸ περὶ ζώων ιδιότητος ἔργον τοῦ Αἰλιανοῦ ὡς πηγὴ εἰδήσεων περὶ μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν καὶ συνηθειῶν, ἐν Ἀθήναις 1972, σ. 43 - 44.

καλεῖται ἐπίσης κρατητήρας, ἦτο εὐκολον νὰ ἀποδοθοῦν καὶ εἰς τὸ ἀβγό, ἔχον ἐπὶ πλέον, ὡς εἶδομεν, τὸ αὐτὸ χρῶμα πρὸς τὸν ἀετίτην, «λευκὸν ὑπερφυῶς ὄντα» κατὰ τὸν Διονύσιον, ὡς καὶ τὸ αὐτὸ περίπου μέγεθος, ἦτοι τὸ μέγεθος καρύου, ὡς ὁ ἀετίτης εἶχε «κατὰ τὸ κάρον» τὴν περιφέρειαν» κατὰ τὸν Φυσιολόγον καὶ τοὺς ἄλλους ἀνωτέρω μνημονευθέντας συγγραφεῖς. Ἀναφέρω προσέτι ὡς ἐνδεικτικὴν μόνον, διότι δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ ἐντελῶς συμπτωματικὴ, τὴν παρὰ Χουρμουζιάδη λεπτομέρειαν ὅτι τὸ πασχαλινὸν ἀβγό μετὰ τὴν παραμονὴν τοῦ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη εἰς τὸ εἰκονοστάσιον καὶ τὴν ἀποξήρανσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ «σειόμενον διὰ τῆς χειρὸς ἐκουδούνιζε», τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἀναλογίαν πρὸς τὸ πιστευόμενον περὶ τοῦ ἀετίτου, ὅτι ἐξέπεμπεν ἦχον «εἰ κινοῖτο» κατὰ τὸν Διονύσιον, ἢ ὅτι κατὰ τὸν Ἀετίον «ὁ ἐν τῷ κινεῖσθαι ἦχον ἀποτελῶν, ὡς ἐτέρου ἐγκύμων λίθου ὑπάρχων» κ.ἄ. Ἐν κατακλιῶδι θὰ ἐπεθύμουν νὰ παρατηρήσω ὅτι δὲν ἀναφέρεται βεβαίως χρησιμοποίησις ὁλοκλήρου τοῦ ἀβγοῦ ὡς φυλακτηρίου, ὡς συμβαίνει μὲ τὸν ἀετίτην, ὁ ὁποῖος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἔπαυε νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς ἑαυτὸν γυναῖκα, ἀλλὰ τοῦτο προκειμένου περὶ τοῦ πρώτου θὰ ἦτο ἴσως παρατετακτὸς ἀδύνατον, λόγῳ προφανῶς τοῦ κινδύνου εὐκόλου διαρρήξεως τοῦ κελύφους τοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

RÉSUMÉ

ΑΘΗΝΩΝ

Coutume de Pâques de Thrace au contenu magique

par Steph. D. Imellos

Il s'agit de la coutume selon laquelle les oeufs rouges du Jeudi Saint sont un moyen de protéger les femmes enceintes contre les fausses-couches. Cette coutume se rencontre surtout en Thrace.

Nous croyons que la puissance attribuée par le peuple à cet oeuf ne s'appuie pas seulement sur la foi religieuse en général qui veut que les symboles de culte des jours extraordinaires, à l'exemple de l'oeuf cité ci-dessus, aient des qualités signifiantes. Par contre l'utilisation de l'oeuf comme talisman s'est effectuée probablement sous l'influence de modèles plus anciens, c'est-à-dire de la pierre dite de l'aigle (aétite). L'oeuf en tant qu'objet porté par la poule et objet de gestation se prête à son utilisation comme talisman en vertu de l'axiome «similia similibus»; c'est également le cas de la pierre d'aigle qui présente des ressemblances avec l'oeuf.

On doit noter que les croyances des anciens relatives à la pierre d'aigle sont retenues jusqu'à aujourd'hui.